

Korom Imre

A művészeti nevelés fontossága a középiskolai oktatásban

1999. április 4-én II. János Pál pápa levelet írt a művészeknek. Korábban már írt hasonló műfajban a gyermekeknek, a családoknak és a nőknek. A levél nem az enciklikák emelkedett hangú stílusát követi. Jóval közvetlenebb és személyesebb: a pápa kitér saját meglátásaira krakkói professzor korából, hivatkozik lengyel költőkre, idézi Platónt és Nicolaus Cusanust, Claudel és Chagallt.

A „kalokagathia” görög eszményét követve állítja, hogy a szépség és a jóság szoros kapcsolatban áll egymással. Szorosabb együttműködésre hívja meg a művészeket. Az egyháznak szüksége van a művészetekre – mondja a pápa, s számos történelmi példával igazolja állítását. A tétel ellenkezőjét kérdés formájában fogalmazza meg: szüksége van-e a művészetnek is az egyházra? A válasz igenlő: a művészet a lélek benső világát tárja fel, ebben pedig a vallások, köztük főleg a zsidó-keresztény kinyilatkoztatás kínálkozik a legtapasztaltabb kalauznak.

A pápa párhuzamba állítja egymással a teremtő Istent és a teremtő művészt. Isten minden embert alkotásra hív meg: felelős döntéseivel kell széppé és jóvá formálnia az életét. A művészek azonban sajátos tehetséget kaptak arra, hogy szépet alkossanak. Munkájukkal így a világot széppnek és jónak teremtő Isten nyomába lépnek, s műveikkel szebbé tehetik az ember életét.

Korunkban egyre sürgetőbbben és hangosabban szólalnak meg a figyelemzavaró hangok: az emberiség egyre veszedelmesebben pusztítja környezetét és önmagát, rombolja az őt körülvevő természetet és a benső lényegét adó emberséget.

Kik állnak útjában e pusztulásnak? Ki mutat kivezető utat?

A kereszténységnek – akárcsak az első századok római birodalmában – ma úgy kell hirdetnie az Evangéliumot, hogy „inkulturálja” azt, beleyökereztesse a mai kultúrába, alkalmazza korunk viszonyaira: segítse fenyegetett emberségünk megmentését.

Ezt a feladatot nem tudja egyedül elvégezni. Segítségül kell hívnia a kultúra legkülönbözőbb területein tevékenykedőket: pszichológusokat és szociológusokat, közgazdászokat és kultúrantrópológusokat. Segítségül kell hívnia a művészeket is, akik „megszólaltatják a megváltás egyetemes vágyát”.

A művészet pedig nem engedheti meg magának, hogy csak „a romlás virágait” teremje. Nem válhat öncélú játékká, amely azáltal kíván meghökkentő hatást elérni, hogy szétrombolja azt, amit előző korok alkottak, és így mutatja be az ember világának széthullását. A művész is ember, alkotása az emberi kultúrának része. Felelős az emberért, osztozik tehát abban a felelősségben, amelyet az egyház vállal az emberiségért. „Világunknak szüksége van a szépségre, hogy el ne süllyedjen a kétségbeesésben.”

Az Egyháznak szüksége van a művészetre. Az Egyháznak ugyanis a szellemi, a láthatatlan valóságot, Isten világát kell fölfoghatóvá, sőt, amennyire csak lehet, vonzóvá tennie. Tehát az önmagában kimondhatatlant kell érthető formába öntenie. A művészetnek megvan a képessége, hogy az üzenet egyik vagy másik szempontját kiragadja, és olyan színekbe, formákba, hangokba öltöztesse, amelyek megfelelnek a szemlélő vagy hallgató intuíciójának.

S ez úgy történik, hogy nem sérül az üzenet transzcendens tartalma, sem misztérium jellege nem vész el. Az Egyháznak különösen olyan emberekre van szüksége, akik mindezt irodalmi és képzőművészeti szinten meg tudják valósítani azáltal, hogy a képek és azok szimbolikus jelentésének végtelen lehetőségeivel dolgoznak. Maga Krisztus az isteni tervnek megfelelően, hogy a megtestesülésben a láthatatlan Isten képe legyen igehirdetésében, nagyon gyakran használt képeket.

Nem mindenki hivatott arra, hogy a szó szoros értelmében művész legyen. A Teremtés könyvének kijelentése szerint azonban minden ember megkapta a feladatot, hogy saját életének mestere legyen: életéből mesterművet, műalkotást kell létrehoznia.

A művészi alkotás közben önmagát fejezi ki, amennyiben műve saját létének, személyének és létmódjának sajátos tükröződése. A történelem számtalan példát szolgáltat erre. Amikor ugyanis a művész létrehoz egy mesterművet, nemcsak alkotását hozza létre, hanem művével leleplezi saját személyiségét is. Saját lelki fejlődésének talál új dimenziót és sajátos kifejezési formát. Alkotása által szól másokhoz és kommunikál velük. Ezért a művészet története nemcsak műalkotások, hanem emberek története is. A művek alkotóiokról beszélnek, legbelső titkaikról szólnak, és föltárják azt az igazi szolgálatot, amit a művész a művelődéstörténetnek tett.

A valóság megismerésének egy lehetséges formája a tudományos és a mindennapi megismerés mellett az esztétikai megismerés. Az esztétikai megismerés alapja az esztétikai élmény. Ilyenkor az ember egy egyedi eset, az élmény kapcsán érzéki úton általános emberi erkölcsi tartalmakkal találkozik, melyeket érzelmileg dolgoz fel. Az élmény hatására pozitív személyiségváltozás következhet be.

Az esztétikumot a kora újkori művelt Európában úgy szemlélték, mint eszközt, amellyel az egyén beavatást nyer a nagy összefüggésekbe, a nagy elbeszélésekbe. Valamilyen kollektíva tagjává lehetett válni ez által, és az így közvetített igazság fontosabb volt a múltó érzéki hatásoknál. A változás akkor történik, amikor az esztétikai szféra önállósul, és ez máig sem csituló vitát gerjesztett arról, hogy milyen is az esztétika kapcsolata az igazsággal, neveléssel, erkölccsel.

Az esztétikai nevelés fő feladatai, hogy az esztétikai befogadó képességre, az ítézőképességre, valamint az aktív, cselekvő alkotótevékenységre képessé tegyék a nevelteket.

Ehhez feltétlenül szükséges az élmények biztosítása az emberi, tárgyi, természeti környezetben. A belső tartalom elválaszthatatlan a külső megjelenési formától. Nem mindegy, milyen az iskolai környezet (tanterem, mellékhelyiségek, tanműhelyek, szemléltető eszközök stb.), milyen a pedagógus megjelenése, viselkedése, munkakultúrája, milyenek a munkavégzés tárgyi feltételei (szerszámok, munkadarabok stb.).

Külön kell szólni a művészeti alkotások szerepéről az esztétikai nevelés kapcsán. A műalkotások kifejezetten az élménynyújtás céljából jönnek létre. A művészetekkel való élményszerű ismerkedés, az elméleti alapok megszerzése, az alapvető készségek kialakítása velük kapcsolatban elengedhetetlen. Annak a gyerekeknek, akinek az olvasás gondot jelent, vagy irodalomelméleti ismeretei hiányoznak, vagy csak száraz szakórákon találkozott irodalmi alkotásokkal, valószínűleg nem jelent egy irodalmi alkotás élményt. Az esztétikum megértése, birtokbavétele, az ítézőképesség fejlődése mellett fontos, hogy képes legyen a reprodukálásra, az önálló alkotásra is a gyerekek.

A befogadó- és alkotótevékenység, illetve képesség nem különül el egymástól, szervesen összekapcsolódik, átmegy egymásba. Az esztétikai nevelés kapcsán külön kell szólnunk az érzelmi nevelés fontosságáról, hiszen az élményfeldolgozásának alapját az érzelmek jelentik. Egész nevelőmunkánkat át kell hatnia annak a gondolatnak, hogy pozitív érzelmek nélkül nincs hatékony nevelés, s különösen nincs esztétikai nevelés.

Fináczy Ernő (a magyar neveléstudomány kiemelkedő képviselője a XX. század első felében) a következő áttekintést adja a nevelési célok történeti változásairól:

– *ókori Athén*: a kalokagathia az eszmény, ami a harmonikus ember eszményét jelenti, akiben együttesen valósul meg a szép és a jó (az ép testben, ép léleknek megfelelően);

– *ókori Róma*: a vir bonus („jó ember”) az eszmény; ez olyan embert jelent, aki képes nagy dolgokat véghezvinni, elviselni, elsősorban az államért, Rómáért;

– *ókori zsidóság*: az istenfélő ember a cél;

– *középkori keresztény nevelés*: az egyház parancsai szerint élő szent ember az elérendő eszmény;

– *reneszánsz*: az egyéniség kerül középpontba; a cél az egyéni és szép életet élő ember;

– *barokk*: a nevelési célt a felekezetiesség hatja át a katolikusoknál csakúgy, mint a protestánsoknál (nem egyszerűen a jó keresztény a cél, hanem a jó katolikus, jó református, jó evangélikus stb.), és lassan kezd megjelenni a tudományos felkészültség iránti igény is;

– *felvilágosodás*: a nevelés célja jó állampolgárokat nevelni (ebben a korban kezd az oktatás-nevelés egyre inkább állami kezdekbe kerülni);

– *XIX. század*: az előző korokban lehetett egységes nevelési célról beszélni, ebben a században már nem; különböző nevelési irányzatok alakulnak ki, különböző nevelési célokkal, például Herbart pedagógiájában a szilárd erkölcsiségű ember a cél, Comte (francia filozófus, a pozitivizmus megalapozója) szerint a nevelés célja, hogy előkészítsük a gyermeket a társadalmi rendre, és „mindenkit azon sajátos hivatásra ügyessé tenni, melyet a társadalomban betölt”.

Dewey-val Fináczy nem foglalkozott, de mint nagy hatású pedagógiai elméletalkotó feltétlenül megemlítenél. Dewey szerint a nevelési célt maga az élet adja: talpraesett, önálló problémamegoldásra képes embereket nevelni.

– *A XX–XXI. században* részben megmaradt, sőt tovább erősödött a nevelési célok sokszínűsége (gondoljunk csak a sok-sok alternatív pedagógiai programra), részben azonban visszatérések is voltak az azonos, egységes célhoz – ez a diktatúrákban volt megfigyelhető, melyekben gyakran valamilyen ideológia határozta meg a nevelés célját.

A művészetek ismerete, a műveken át közvetített gondolatok, érzések megértése a személyiségformálás nélkülözhetetlen eszköze. Azok a gyerekek, akik „értik” a műalkotásokat, sokkal árnyaltabban képesek kifejezni magukat, elvont gondolkodásuk jobban fejlődik, érzelmeiket pontosabban tudják felismerni, kifejezni.

A művészetre nevelés egyik fő színtere a család. Nem kell rajzszaakkörre beírni a kisgyereket ahhoz, hogy felfedezze egy festmény szépségét, különlegességét. A rajztudás egyébként is speciálisan fejlődő képesség, ezen a téren a tehetség általában csak 9-10 éves korban mutatkozik meg igazán. Fő feladata a szülőknek, hogy megismertessék a gyerekeket a különböző művészeti ágakkal, éljék át együtt az első élményeket, és utána beszéljék meg, hogy mit láttak, s az

miért volt szép vagy különleges. Egy műalkotás – legyen az színdarab, balett vagy tárlat – mindenki számára mást és mást jelenthet, így mindig hallgassuk meg a gyermeket is, miért tetszettek vagy nem tetszettek neki a látottak, és csak ezután mondjuk el mi is a véleményünket.

A művészetre nevelés másik színtere lehet a szabadidős foglalkozás. Ezek közül a legkedveltebbek már 4-5 éves korban is, a kézműves foglalkozások. Itt egyszerre ügyesedik a gyermek, és közben megtanulja az alapvető technikákat is. Ezek a foglalkozások azért is jók, mert a létrehozott tárgyak, a megtanult táncok segítik megérteni az alkotás folyamatát. Az önkifejezés pedig gazdagítja az érzélemvilágot, segíti a személyiségfejlődést.

Nagyon kevés gyerekből lesz művész. A valódi, eredeti tehetség mindig utat követel magának, a szülőknek tehát nem kell félniük, hogy nem ismerik fel gyermekeik tehetségét. Arra ügyeljenek, hogy a gyermek minél többféle művészeti kifejezésformával ismerkedjék meg, mert csak így tudja majd a későbbiekben értékelni és „érezni” az alkotásokat. A művészetekben való jártasság sajnos napjainkban „nem divatos”. A gyerekek nagyon kevés szabadidejükben inkább a szülők által hasznosabbnak ítélt dolgokkal foglalkoznak. Lehet, hogy a kézműves szakkör vagy a táncház nem hoz azonnali eredményt, nem javul az iskolai előmenetel. Az azonban biztos, hogy a művészetekhez értő, önmagát többféle módon kifejezni tudó ember kiegyensúlyozottabb, magabiztosabb lesz. Ez a kiegyensúlyozottság és magabiztosság azután az élet más területein is kedvezően hat majd a teljesítményre.